

CNC SEMINAR

CONSERVERING EN/OF ONDERZOEK?

16 december 1992

CNC-Publikaties, 4

Inhoudsopgave

Pagina:

Voorwoord	3
P.K. Doorn Automatisering als brug tussen conservering en ontsluiting -het perspectief van de onderzoeker-	5
P.J. Horsman Begrenzing van het geheugen	19
G. Convents De historicus en de toegankelijkheid van audio- visuele (met accent op film-) archieven in België	25
Discussie	39

Voorwoord

Dat de bestanden en collecties uit de negentiende en twintigste eeuw in de archieven en bibliotheken met de ondergang worden bedreigd, is een probleem dat de laatste jaren op vele niveaus aandacht heeft gekregen. Naar oplossingen wordt met grote voortvarendheid gezocht, maar een panacee is niet voor handen. Hoewel het voor het grootste deel gaat om papieren materialen, komt het probleem van de conservering van elektronische bestanden met grote snelheid op ons af, terwijl de bewaring van audio-visueel materiaal een geheel afzonderlijke maar omvangrijke problematiek is. Een van de mogelijke oplossingen bestaat uit het overzetten op een andere drager. Voor papier zijn dit microverfilming en digitalisering - in deze volgorde, voorlopig - maar beide vormen hebben hun voor- en nadelen. Tegelijkertijd wordt het probleem van conservering niet opgelost maar verschoven.

Behoud en toegankelijkheid zijn onverbrekelijk met elkaar verbonden. Het streven naar behoud zal de toegankelijkheid in de vorm van ontsluiting en beschikbaarstelling niet in de weg mogen staan, maar j
ren.

Voor dit seminar 'Conservering en/of Onderzoek' is de invalshoek van de wetenschappelijk onderzoeker gekozen. In hoeverre is conservering bevorderend of belemmerend voor het onderzoek van de bronnen? Welke zijn de voor- en nadelen van conversie op een andere drager? Wat zijn de typische problemen bij de toegankelijkheid van audio-visuele media? Niet op alle vragen die hiermee samenhangen, wordt een antwoord gegeven, maar wel wordt aangegeven welke richting de vraagstelling uit moet gaan. De documenten uit het verleden vormen nu eenmaal het gedachtengoed en de inspiratiebron voor wetenschap en cultuur van vandaag en in de toekomst.

De afgelopen jaren heeft het Coördinatiepunt Nationaal Conserveringsbeleid (CNC) onder meer onderzoek gecoördineerd naar het verval van archief- en bibliotheekmateriaal na 1800, de toepassing van massaconserveringsmethoden in het buitenland en de kwaliteit van commerciële massaconserveringsmethoden in Nederland. In opdracht van de Europese Commissie werd een seminar georganiseerd met conserveringsspecialisten uit de EG over het conserveren van papier en het gebruik van permanent papier. Naast een aantal publikaties hierover gaf het CNC diverse nieuwsbrieven in het licht en organiseerde verschillende bijeenkomsten.

Het CNC is een samenwerking tussen het Algemeen Rijksarchief (de Rijksarchiefdienst) en de Koninklijke Bibliotheek en is in deze vorm uniek in Europa. De beide nationale instellingen die bij uitstek de taak hebben het geschreven en gedrukte verleden, in welke vorm dan ook, te bewaren en toegankelijk te houden, werken samen op het gebied van beleidsadviesing aan

de overheden en de instellingen, coördinatie van onderzoek, en voorlichting aan instellingen, gebruikers en onderzoekers.

Dit seminar is georganiseerd door het CNC in samenwerking met het Samenwerkingsverband Bibliotheek-en Documentatiewezen (SABIDO). Het SABIDO is een onderdeel van de Nederlandse Taalunie en een van de doelstellingen van de bi
punt te bezien. Het CNC is het SABIDO dankbaar voor dit gezamenlijk initiatief.

Het Bestuurlijk Overleg van het CNC

Automatisering als brug tussen conservering en ontsluiting
Het perspectief van de onderzoeker

Peter Doorn

Peter Doorn is verbonden aan de vakgroep Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Leiden. Als specialist op het gebied van de toepassing van informatietechnologie bij (historisch) onderzoek was de spreker betrokken bij de oprichting van het Nederlands Historisch Data Archief (NHDA).

1. Inleiding

"If these are the worst times for our collections, they are the best times for access". Het jaarverslag van de Amerikaanse Commission on Preservation and Access (CPA) staat vol met dergelijke wijze aforismen, die zo in de succes-agenda voor bibliothecarissen en archivariissen zouden kunnen worden opgenomen. Maar dit citaat geeft ook een kernachtige karakterisering van het spanningsveld tussen conservering en ontsluiting. Gouden tijden voor de onderzoeker, ramspoed voor archivaris, bibliothecaris en conservator. Archeologen staan bekend als de grootste vernietigers van hun eigen onderzoeksobject, maar ook historici werken mee aan het gestage verval van hun bronnen. Het beduimelen van papier en het omslaan van bladzijden alleen al, om nog te zwijgen van het hardhandig breken van broze boekruggen, draagt bij aan de geleidelijke teloorgang. Het dilemma 'conservering of ontsluiting' van archivaris of bibliothecaris bestaat voor de onderzoeker eigenlijk niet. Zijn primaire belang is ontsluiting.

Dat de ontsluiting van boek en bron steeds beter wordt is zeker waar, maar perfect is die natuurlijk niet. Ik heb nog zelden van een collega-onderzoeker gehoord dat al zijn bronnen en literatuur zo voor het grijpen

lagen. Onderzoek is nog steeds een moeizaam geploeter op onontgonnen gebied. Het hoort bij het historisch mEtier dat de onderzoeker in het archief nog ongeinventariseerd ganiseerde geeft volgens velen juist charme aan het vak. Ook bij het zoeken naar literatuur worden de geautomatiseerde zoeksystemen door onderzoekers met gezonde argwaan bekeken. Als je weet wat je zoekt is de computer zeker handig. Maar als je een nieuw gebied aan het exploreren bent, beschouwen mijn collega's het als gevaarlijk om uitsluitend af te gaan op wat je vindt in de on-line catalogus op basis van trefwoorden of systematische indeling. Je krijgt dan immers veel te veel titels die je niet nodig hebt, terwijl de belangrijkste publikaties achteraf anders systematisch blijken te zijn ingedeeld en de opgegeven trefwoorden in de titel niet voorkomen. De aloude sneeuwbalmethode werkt waarschijnlijk nog steeds het best. Naast het dwalen langs de kasten in het open magazijn misschien.

Er bestaat bij veel onderzoekers uit de alfa-discipline dus nog steeds enige scepsis over het gebruik van elektronische media bij het opsporen en verwerken van informatie. Naar mijn mening komt deze scepsis deels voort uit onbekendheid met de mogelijkheden. Ik denk dat veel onderzoekers in de letteren-hoek zich eigenlijk nog niet realiseren wat de kracht van de nieuwe media en netwerken betekent. In de natuurwetenschappen is onderzoek zonder raadpleging van databanken ondenkbaar geworden. In de sociale wetenschappen is de verwerking van onderzoeksgegevens met computers ook al jaren gangbaar. In de letteren begint het dat pas langzaam te worden. Als ik op college aan tweedejaars geschiedenisstudenten laat zien dat je met PC en modem vanuit je studeerkamer zomaar in allerlei literatuurbestanden en data-archieven kunt komen, blijven velen in de illusie verkeren dat dat iets futuristisch is dat voor hun niet is weggelegd. Gelukkig zie je tegelijkertijd steeds meer jonge onderzoekers, aio's en oio's, gewapend met een notebook PC in plaats van een kaartenbakje het archief of de bibliotheek betreden.

Er is ook een andere kant van deze medaill computers te gebruiken verwachten dat ze in de bibliotheek elektronische zoeksystemen kunnen raadplegen. Wanneer titels van voor een bepaald jaar nog niet zijn ingevoerd in het systeem, leidt dat al snel tot ongedurigheid. Bibliotheken en documentatiecentra liggen in dit opzicht gemiddeld voor op archieven, waar de publiekgerichte automatisering nog gedeeltelijk op gang moet komen. In de meeste wetenschappelijke bibliotheken is de catalogus via gebruikersterminals raadpleegbaar. Gespecialiseerde bibliografische bestanden kunnen van CD-ROM gelezen worden. Document delivery van bijvoorbeeld tijdschriftartikelen raakt geleidelijk ingeburgerd. Het open bibliotheeknet laat niet lang meer op zich wachten. In de meeste archieven zijn deze vormen van ontsluiting en dienstverlening nog met een kaarsje te zoeken, al zijn er in binnen- en buitenland diverse voorbeelden van voor onderzoek interessante digitale archieven te noemen.

Ik verwacht dat in de komende jaren de raadpleging van elektronische databanken in de alfa-discipline spectaculair zal toenemen, naarmate meer

onderzoekers aangesloten worden op computernetwerken zoals het SURFnet en naarmate het aanbod van databanken groter wordt. Het aanbod van elektronische bronnen zal de vraag scheppen. Als raadpleging vanaf de werkplaats mogelijk wordt -en hierop is het streven van organisaties zoals SURF gericht- zullen vanuit het perspectief van de onderzoeker institutionele grenzen tussen bibliotheken, documentatiecentra en archieven vervagen. Als je op zoek bent naar bepaalde digitale informatie via een netwerk, maakt het niet meer uit waar die zich bevindt. Ook het medium is niet zo interessant, zeker met de opkomst van multi-mediale systemen, waarin tekst, beeld, geluid en video gecombineerd worden. Kortom: The medium is no longer the message.

Het hoge tempo van de ontwikkelingen brengt een snelle technologische veroudering van informatiedragers te weeg. Ponskaarten en lezers daarvoor zijn al lang ver-

inch diskettes, magneetbanden worden vervangen door cassettes, optische schijven rukken steeds meer op. Toch is het nadenken over het behoud van elektronische informatie op langere termijn nog maar nauwelijks begonnen. Meer samenwerking tussen archivariissen, historici en informatici is noodzakelijk om er voor te zorgen dat we over 50 jaar niet beteuterd hoeven te constateren dat over het begin van het informatietijdperk alleen nog wat verpulverde magneetbanden en onleesbare diskettes over zijn.

Voor een beperkt gebied houdt het Nederlands Historisch Data Archief zich bezig met documentatie, archivering en beschikbaarstelling van machineleesbare bestanden van geschiedkundig belang. Dit NHDA is door NWO erkend als landelijk expertisecentrum. Het NHDA streeft naar de verwerving en uitvoering van projecten op historisch-informatiekundig gebied. Het houdt zich onder meer bezig met de conversie van papieren informatie naar machineleesbare vorm met behulp van scanning en optische tekenherkenning. Het NHDA beschikt over een speciaal scan/OCR-laboratorium, dat gespecialiseerd is in de automatische herkenning van 'lastig' materiaal: afwijkende schriftsoorten en lettertypen, drukwerk met vlekken en papierverkleuringen, kwetsbare originelen, enz. Het NHDA verleent diensten op scan-gebied aan onderzoekers, wetenschappelijke instellingen, archieven en dergelijke.

Het is te verwachten dat data-archieven een belangrijker plaats zullen gaan innemen op het gebied van de informatievoorziening. Er bestaan in binnen-

en buitenland enkele gespecialiseerde, vooral op de wetenschap gerichte data- en tekstarchieven, waar machine-leesbare bestanden worden beheerd en ontsloten. Hun capaciteit is echter verre van toereikend om de wassende stroom van bestanden te verwerken.

2. The Commission on Preservation and Access (CPA)

In de Verenigde Staten is in 1986 een speciale commissie voor conservering en ontsluiting ingesteld om samenwe instellingen te stimuleren en ondersteunen om het behoud van gepubliceerde

en originele documenten in allerlei vorm te waarborgen en om de toegang tot wetenschappelijke informatie te verbeteren. De laatste jaren is de commissie steeds meer aandacht aan computerisering gaan besteden om aan beide taken, conservering en ontsluiting, te voldoen. In het jaarverslag 1990-91 was er sprake van schemering in een 'veranderend landschap' in de bibliotheek- en archiefwereld. In het meest recente jaarrapport heeft men het licht van de automatiseringsheiland gezien: "The somewhat shadowy features of that altered landscape burst upon us with clarifying force during 1991-92 as we explored more fully the potential of digital technologies for preservation". Automatisering is nu de hoofdschotel in het jaarverslag van de Commissie. De Commission on Preservation and Access ziet drie hoofdredenen om het potentieel van digitale technologie voor conservering te exploreren:

1. vanwege de behoefte om historisch materiaal van wetenschappelijk belang, gedrukt op papier dat in verval is, te behouden;
2. hoewel microfilm ontegenzeggelijk grote kracht heeft als opslagmedium, schiet het tekort als medium voor ontsluiting;
3. de noodzaak om blijvende toegang te garanderen tot informatie die (uitsluitend) wordt opgeslagen op en verstuurd via snel verouderende elektronische media.

De commissie is ervan overtuigd dat de technologie voort gaat onderzoeksmethoden en informatiebehoeften te veranderen. Er dreigt echter een verlammen- de situatie te ontstaan door het gebrek aan digitale standaarden. Voor boeken en documenten op papier zijn standaarden geleidelijk gegroeid. Bovendien zijn deze tamelijk rekbaar. Formaat van een boek, bladspiegel, lettertype, drukprocEdE, afbeeldingen in de tekst, kleur, het maakt allemaal niet zoveel uit voor de opslag, mits uitgevers en drukkers het niet te gek maken. De chemische eigenschappen van papier, inkt en teriaal zijn nog wel van belang voor het behoud, aangezien we weten dat sommige documenten en boeken de eeuwen trotseren, terwijl andere na een paar jaar al uit elkaar vallen.

Voor digitaal materiaal zijn de standaarden zeer betrekkelijk. De ellende begint al wanneer niet-westers schrift moet worden opgeslagen. Voor digitale afbeeldingen weten we maar EEn ding: opslaan kan op tal van manieren en het kan nog steeds beter. In feite is er een paradoxaal dilemma ontstaan: het vaststellen van standaarden belemmert de technologische ontwikkeling, terwijl het ontbreken van standaarden leidt tot chaos en verspilling.

Volgens de commissie bevinden we ons nu in een overgangsfase (of is het de beginfase?) van automatisering. De bibliothecaris, archivaris en onderzoeker van over 50 jaar zullen meewarig om ons grinniken, of misschien bewonderend terugkijken naar hoe wij ons behielpen met een primitieve technologie, vergelijkbaar misschien met hoe wij zelf terugblikken op de machines en productieprocessen uit het begin van de industriële revolutie. Overigens onderscheidt de CPA twee domeinen van elektronische media: onder prospectief materiaal verstaat men informatie die oorspronkelijk is gegene-

reerd, opgeslagen, gedistribueerd en gebruikt in elektronische vorm (en die misschien nooit is afgedrukt op papier). Dit wordt onderscheiden van retrospectief materiaal, oorspronkelijk gepubliceerd op vergankelijke, analoge media, zoals zuur papier, videoband, enz. Maar de conversie van retrospectief materiaal van analoge naar digitale media beschouwt de commissie van groot belang voor behoud en ontsluiting.

Het Digital Preservation Consortium, waarin diverse bibliotheek- en archief-instellingen samenwerken, voert projecten uit voor de CPA waarin digitale technologie wordt toegepast voor conservering en verbeterde toegang tot 'intellectual works of national and international importance'. Een voorbeeld is het Project Open Book (Yale University), waarin de conversie van 1

Digitalisering van bronnenmateriaal moet een zo getrouw mogelijke reproductie van het origineel opleveren, waarbij de blijvende toegankelijkheid van de 'digitale kopie' verzekerd moet zijn. Hoewel bekend is dat de technologie en daaraan gepaard de gebrekkige technologische standaarden voor opslag en raadpleging snel verouderen, mag dit geen reden zijn om dergelijke projecten niet uit te voeren. Als richtlijnen geeft de commissie onder andere:

- gebruik de facto standaarden;
- gebruik bij beeldopslag de hoogst mogelijke resolutie;
- zorg ervoor dat de informatie overzetbaar is naar andere media.

3. Voorbeelden van automatisering voor conservering en ontsluiting

Er zijn inmiddels tal van voorbeelden te geven waarin automatisering is gebruikt als brug tussen conservering en ontsluiting. Ik beperk mij hier tot enkele interessante projecten in buiten- en binnenland.

3.1. Archivo General de Indias

In 1992 is de Erasmusprijs toegekend aan een omvangrijk project op het gebied van de archiefautomatisering: de digitalisering en geautomatiseerde ontsluiting van het Archivo General de Indias te Sevilla. Dit archief, in 1785 opgericht door de Spaanse Koning Karel III, is enkele jaren geleden begonnen aan een groot automatiseringsproject ter gelegenheid van de viering van het vijfde eeuwfeest van de ontdekking van Amerika door Columbus in 1492.

De Spaanse overheid, IBM en een particuliere stichting participeren sinds 1986 in het project. In 1989 werd met het scannen van de ca. 90 miljoen documenten van het archief begonnen, waarbij sinds 1990 met 30 scanners in twee-ploegendienst gewerkt wordt. Tot nu toe zijn ca. 9 miljoen documenten uit de collectie sinds de ontdekking van de Nieuwe Wereld gedigitaliseerd.

De beelden van de documenten zijn opgeslagen op optische schijven. Op dit moment is geen jukebox groot genoeg om alle schijven te kunnen bevatten. Het interessante is ook dat met beeldverbeteringst leesbaar zijn op het scherm dan de originelen.

Figuur 1 toont de deplorabele staat van veel originele documenten. Papier- en inktverkleuring, vlekken door vocht, het doordrukken van de tekst op de achterkant: dat maakt de leesbaarheid er niet beter op, zeker niet achterin de zaal. Maar met elektronica kunnen kleine wonderen worden verricht: ver- vaagde inkt kan elektronisch worden opgehaald, vlekken worden weggewerkt, doordrukken van inkt van de achterkant van het papier kan worden wegge- poetst. De resultaten grenzen soms aan het ongelooflijke, zoals figuur 2 laat zien. Links en rechts ziet u hetzelfde document, links met een enorme inktvlek, rechts na elektronische restauratie. Uiteraard kunnen de origine- len nu veilig worden opgeborgen en lopen ze geen risico meer te worden beschadigd door de raadpleging ervan. Het behoud van het Spaanse cultuuroed is daarmee gediend. De gebruiker kan van ieder gewenst document een afdruk maken op een laserprinter. De afdrukken hebben een betere kwaliteit dan de beste fotokopie.

De enorme potentie van de archiefautomatisering blijkt uit dit project. Het Spaanse Ministerie van Cultuur beschouwt deze toch al aanzienlijke onderneming slechts als een pilot-project alvorens over te gaan tot digita- lisering van de rest van de historische staatsarchieven.

3.2. ADMYTE

Ook op bibliotheekgebied wordt in Spanje een groot en interessant project uitgevoerd: het Archivo Digital de Manuscritos y Textos Espanoles (ADMYTE) is een gezamenlijk project van de Spaanse nationale bibliotheek en het computerbedrijf Micronet. Ook dit project wordt uitgevoerd in het kader van het vijfde eeuwfeest na 1492 en heeft als hoofddoel de ontsluiting van de Spaanse cultuur en de ontwikkeling van nieuwe technologieen voor de behande- ling van historische documenten.

ADMYTE wordt gepresenteerd als een collectie CD-ROM's, bestaande uit een corpus van teksten, een database van bibliografische en documentaire gegevens en tekstontsluitings- riseerde middeleeuwse woordenboeken en grammatica's en de oorspronkelijke navigatie-brieven van Columbus geleverd. De teksten zijn zowel in facsimile (dus als grafische afbeeldingen op scherm of printer) als in getranscribeer- de, doorzoekbare tekst beschikbaar (figuur 3). De originele documenten worden gedigitaliseerd door eerst dia-opnamen te maken en deze vervolgens te scannen. Ook hier worden de documenten beter leesbaar gemaakt door manipula- tie van de bitmaps (de digitale afbeeldingen). Speciale programma's zijn ontwikkeld om correcties aan te brengen in de images. Een team van specia- listen houdt zich bezig met de paleografische transcriptie van de documen- ten. Tekst-analytische software is ontwikkeld om verschillende edities van teksten te kunnen vergelijken.

Figuur 1. Voorbeelden van het verval van manuscripten; linksboven: vervaagde inkt en vlekken; rechtsboven: laag contrast en papierverkleuring; onder matig (links) en sterk (rechts) doordrukken van inkt van de achterzijde van het papier. (alle afbeeldingen zijn opgenomen in CNC-pub no.4 - redactie)

Figuur 2. Elektronische restauratie: links: gedigitaliseerd origineel met inktvlekken; rechts: dezelfde afbeelding na elektronische filtering.

Figuur 3. ADMYTE: gescand beeld en getranscribeerde tekst op hetzelfde scherm.

Figuur 4. Het ARIS archief informatiesysteem van notariële archieven.

3.3. ARIS

Ook in Nederland worden voor onderzoekers hoogst interessante archiefautomatiseringsprojecten uitgevoerd. Het fraaiste voorbeeld is het Archief Informatiesysteem ARIS van de Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht. In samenwerking met Wang is een imaging-systeem ontworpen voor opslag en retrieval van het notarieel archief (figuur 4). Ook hier zijn betere toegang en betere mogelijkheden voor conservering motieven voor de uitvoering. Er wordt in Utrecht gewerkt aan de digitalisering van andere archiefonderdelen.

Het gemeente-archief verwachtte dat met de ingemiddelde tijd die een bezoeker in het archief doorbracht korter zou worden. Maar dit blijkt nauwelijks het geval te zijn. Kan men de informatie nu dan niet veel sneller vinden dan voorheen? Jawel, maar het gedrag van de onderzoeker verandert met de komst van het systeem. Hij kan nu veel meer doen in dezelfde tijd. Er kan grondiger worden gewerkt, terwijl vragen die in het verleden niet te beantwoorden waren, omdat ze te veel speurwerk in het archief kostten, zich nu wel laten onderzoeken.

3.4. IISG

Een tweede voorbeeld is de geautomatiseerde fotocollectie van het Internationaal Instituut voor Geschiedenis in Amsterdam. Analoog aan het reeds langer in gebruik zijnde bibliotheekstelsel kunnen de ca. 100.000 foto's uit de collectie worden opgezocht en op het scherm worden getoond.

Op dit moment wordt door het Nederlands Historisch Data Archief (NHDA) een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke digitalisering van andere onderdelen van de collectie, uiteenlopend van bibliografisch en biografisch materiaal tot de enorme krantenverzameling, die deels in zeer slechte staat verkeert. De nadruk ligt hierbij op het nagaan van de mogelijkheden van het optisch lezen met behulp van automatische tekenherkenning (Optical Character Recognition - OCR). Aan beeldopslag van documenten kleven nadelen in vergelijking met opslag als tekst: reeds genoemd is het ontbreken van een algemeen geaccepteerde standaard voor beeldopslag. Ten tweede is er de tijdrovende noodzaak om de images te documenteren zodat ze kunnen worden opgezocht. Bovendien is het nog nauwelijks mogelijk om afbeeldingen te doorzoeken zoals dat kan met tekst. Deze feiten maken OCR juist voor archieven zo interessant.

3.5. Bibliografieën

Steeds meer bibliografieën die voorheen op papier en/of microfilm werden gepubliceerd komen nu als doorzoekbare databanken beschikbaar, veelal op CD-ROM. De retroconversie van (inter)nationale of thematische bibliografieën zal voor onderzoekers een belangrijk instrumenta heeft het NHDA een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke conversie van het Repertorium van de Geschiedschrijving van Nederland in opdracht van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Hierbij bleken scanning en OCR efficiënt te kunnen worden toegepast.

3.6. Elektronische bronnenpublicaties op CD-ROM

Er bestaat bij onderzoekers een groeiende behoefte aan elektronische bronnenpublicaties en tekstcorpora. Het bijeenbrengen, becommentarieren en publiceren van unieke of zeldzame documenten als onderdeel van ons cultureel erfgoed, is een belangrijke activiteit. Steeds vaker worden naast gedrukte bronnenpublicaties ook elektronische versies daarvan verzorgd. Juist voor allerlei referentiemateriaal lenen elektronische media zich veel beter dan papier.

Er bestaan op historisch gebied tal van on-line databanken, CD-ROM's, elektronische discussielijsten, file-servers en list servers. Ik beperk mij tot enkele voorbeelden. Voor classici en filologen is er de Thesaurus Linguae Graecae (TLG), die een enorme collectie oud-Griekse teksten bevat en zowel via netwerken als op CD beschikbaar is. "American History on CD" is onder de CD-ROM's met data een bestseller in de Verenigde Staten.

De CD-ROM Perseus is genoemd naar de mythologische held die de grenzen van de bekende wereld exploreerde. De database bevat tekst en afbeeldingen over Griekse literatuur, geschiedenis, kunst en archeologie. De eerste editie bevat een overzicht van de Griekse geschiedenis in de vijfde eeuw voor Christus, Griekse teksten en (Engelse) vertalingen van tien auteurs uit de archaische en klassieke periode, een Grieks-Engels woordenboek, korte

artikelen en een verklarende woordenlijst, een geografisch overzicht, architectuur termen, vaasvormen, en biografieën van auteurs uit de oudheid. Er zijn duizenden illustraties, kaarten en plattegronden van opgravingen te bekijken met een klik van de muis. Het pakket is ontwikkeld aan het Classics Department van Harvard University voor Apple Macintosh

De CD-uitgever Chadwyck-Healy heeft zich volledig gestort op het verzorgen van uitgaven voor de humaniora: de Patrologia Latina database bevat 221 delen met Middeleeuwse teksten van meer dan 1000 auteurs. Daarnaast wordt gewerkt aan CD-ROM's met literatuur en poëzie, de boekcatalogus van de British Library, en wordt het Engelse dagblad The Guardian in volledig doorzoekbare elektronische vorm aangeboden: Een CD per jaargang, inclusief images van iedere voorpagina.

Tenslotte noem ik hier de CD-ROM van het CETEDOC (Centre de Traitement Electronique des Documents) met alle middeleeuws Latijnse teksten (van voor 1300) op het Belgisch grondgebied.

4. Multi-media

Volgens een Publisher's Weekly uit de herfst van 1992 is "Multi-media the next kind of book". Je kunt daaraan toevoegen: het is ook the next kind of archive. Onder multi-media worden computertoepassingen verstaan, die gebruik maken van verschillende vormen van informatie tegelijkertijd. Tekst, gestructureerde data, stilstaand en bewegend beeld en geluid. Via koppelingen (links of hyper links) is het mogelijk om vanuit het ene medium het andere op te roepen, bijvoorbeeld afbeeldingen bij een tekst of andersom, een toelichtende tekst bij een afbeelding.

4.1. Microcosm

Een voorbeeld kan dit verduidelijken. 'Microcosm' is de naam van het Engelse HIDES-project in Southampton, dat een schat aan materiaal over Joegoslavië in de Tweede Wereldoorlog bevat met een omvang van ruim een halve gigabyte. Foto's, video's, historische geluidsopnamen, oorspronkelijke handschriften, documenten en andere teksten, kaarten, een woordenboek en help-bestanden met uitleg kunnen door de onderzoeker achter het beeldscherm worden bestudeerd. De ontwikkelaars stellen dat het pakket veel meer is dan alleen een collectie documenten over de Joegoslavische crisis, zoals in een archief te vinden zou zijn. Het corpus bevat ontegenzeggelijk een bepaalde interpretatie, maar die kan door de student ter discussie worden gesteld en eventueel weerlegt. Veel aandacht is besteed aan de mogelijkheid om de mogelijke vertekening of eenzijdige interpretatie in het materiaal bloot te leggen.

Het voorbeeldscherm toont de inhoudsopgave, een rondleiding langs fotografisch, audio- en video-materiaal, een tekstbestand met uitleg en interpretatie, en een overzicht van wat al is bestudeerd. De student kan zelf nagaan welke hyper links wel en niet zijn aangebracht in het materiaal. De

teksten zijn volledig doorzoekbaar. In een elektronisch notitieblok kunnen onderzoekers of studenten hun eigen commentaar of bijvoorbeeld een scriptie schrijven of opdrachten maken. HIDES ontwierp zijn eigen multi-media systeem, dat als boeiende eigenschap heeft dat de koppelingen in het materiaal niet van te voren hoeven te worden gedefinieerd. Hierdoor kan de ontwikkeltijd van toepassingen sterk worden teruggebracht. Er kunnen voor verschillende doeleinden verschillende 'paden' door het materiaal worden uitgezet. Deze paden van koppelingen kunnen los van de data worden opgeslagen en opgeroepen. De gebruiker kan bovendien zijn eigen koppelingen aan het systeem toevoegen.

4.2. Een multimedial bibliotheek- en archiefsysteem: de Voorcompagnieen
Door historici van de Rijksuniversiteit Leiden is bij het Cooperative Engineering Center van DEC een demonstratieversie ontwikkeld van een multimedial bibliotheek- en archiefsysteem. Als voorbeeldmateriaal fungeert informatie over de scheepsreizen die tussen 1595 en 1602 plaatsvonden, georganiseerd door de zogenaamde Voorcompagnieen waaruit later de VOC ontstond.

Men kan zich op twee manieren toegang verschaffen tot het materiaal: enerzijds is het mogelijk om archiefstukken 'aan te klikken'; anderzijds is er achtergrondinformatie over de Voorcompagnieen in beeld en geluid.

Het archief bestaat uit: een collectie oorspronkelijke teksten over de scheepsreizen in het kader van de Voorcompagnieen, in boekvorm uitgegeven door de Linschoten Vereniging; de inventaris van het Algemeen Rijksarchief over de V

'Eerste Scheepvaart' op de Oost.

Door op bepaalde 'knoppen' op het scherm te klikken worden de originele manuscripten in beeld gebracht. In de teksten zijn voetnoten met verwijzingen aanwezig en door op bepaalde termen te klikken kan aanvullende informatie worden verkregen. Door bijvoorbeeld op een aardrijkskundige naam te klikken komt een landkaart van de betreffende plaats in beeld.

De achtergrondinformatie bevat informatie in de vorm van tekst, beeld en geluid over het tijdsbeeld rond 1600, over de geschiedenis van de Voorcompagnieen en over de scheepstypen die toen actueel waren. Ook kan men afbeeldingen van scheepstypen bekijken; van verschillende onderdelen van een schip (masten, zeilen, e.d.) kan men de bijbehorende namen opzoeken. Daarnaast is het mogelijk om een database te openen, waarin over iedere scheepsreis feitelijke informatie is opgenomen over reisdata, personen aan boord, de lading, enz. Deze gegevens zijn ontleend aan de driedelige publikatie Dutch-Asiatic Shipping. Er kan bijvoorbeeld naar een bepaald schip of een bepaalde kapitein worden gezocht. Deze demonstratieversie van het multi-media systeem 'De Voorcompagnieen' laat de potentie van multimedia voor bibliotheek en archief duidelijk zien. Maar ook voor het onderwijs, de onderzoeker en zelfs voor het grote publiek zullen dit soort toepassingen interessant zijn.

Naar mijn mening zou het uiterst interessant zijn dit of een dergelijk systeem in het groot toe te passen. Als we nagaan dat het project van het

Archivo General de Indias in 1986 van start is gegaan, moet het haalbaar zijn om in het jaar 2002 de twee kilometer VOC-archief van het ARA gedigitaliseerd te hebben. Het zal dan 400 jaar geleden zijn dat de Verenigde Oostindische Compagnie tot stand kwam. Het archief van de VOC is uitzonderlijk rijk en wordt veelvuldig bestudeerd. Het biedt mogelijkheden om het internationale handels-, kapitaals- en personenverkeer tussen de Republiek en de Oost tot in details te reconstrueren. Gedurende de Gouden Eeuw verlieten enkele honderdduizenden personen het vaderland aan boord van duizenden Compagnieschepen; omvangrijke stromen aan geld, goederen en edelmetaal werden heen en weer getransporteerd tussen Azië en de Republiek. Beheer, behoud, toegankelijkheid en onderzoek van dit deel van ons cultureel erfgoed zouden alle gediend zijn bij de conversie van dit archief tot machine-leesbare vorm.

De multi-media technologie maakt het mogelijk het archiefmateriaal te combineren met de relevante literatuur, afbeeldingen van de collecties van het Scheepvaartmuseum, documentaires, enzovoort. Een gezamenlijke inspanning door archieven, bibliotheken, musea, onderzoekers en andere instellingen zou een revolutionair project en produkt opleveren.

5. Conclusie

De taak die de archivaris en bibliothecaris wacht op het gebied van de ontsluiting van elektronische informatie is 'afschrikwekkend en breinbrekend' (horrific and mind-boggling, zoals de Commission on Preservation and Access het noemt). Er zijn geen standaarden en het is niet te verwachten dat er de komende decennia standaarden zullen ontstaan die de eeuwen zullen trotseren. We moeten er zelfs op voorbereid zijn dat bepaalde conversie-inspanningen na verloop van tijd nog eens opnieuw moeten worden verricht. Maar als er nu niet begonnen wordt met conversie houdt dat de technologische ontwikkelingen tegen, belemmert het de toegang en het onderzoek, terwijl het verval van analoge informatiedragers onafwendbaar voortschrijdt.

Alleen door de sprong in het diepe, het uitvoeren van conversieprojecten, zal kennis over de complicaties, problemen en andere narigheid ontstaan. Over het prachtige Archivo General de Indias zijn nu al cynische geluiden te vernemen, terwijl pas 10% van de collectie is gescanned. Het schitterende imaging systeem van de gemeentelijke archiefdienst in Utrecht zou nu op miniaturschijfjes passen in vergelijking met de optische mammoetschijven die gang gemakkelijk om pioniers te bekritisieren. Laat dit geen argument zijn om niet voort te gaan met dergelijke experimenten en projecten. Het is noodzakelijk leergeld te betalen om creatieve oplossingen voor het toekomstige behoud en de ontsluiting van digitale informatie te kunnen bieden. Ik pleit voor meer digitaliseringsprojecten van documenten in bibliotheek en archief. We moeten doen wat technisch nu al mogelijk is en dat is heel veel. Alleen op die manier kunnen we leren hoe het in de toekomst zal moeten.

NOTEN

1. H. Billings, "The bionic library", in *Library Journal*, 15 oktober 1991.
2. The Commission on Preservation and Access, Annual Report, 1 juli 1991 - 30 juni 1992 (Washington, DC, 1992).
3. The Commission on Preservation and Access, Annual Report, p. 1.
4. Over enkele problemen rond de archivering van prospectief materiaal zie de bijdrage van P.J. Horsman in deze bundel.
5. The Commission on Preservation and Access, Newsletter, 51, nov.-dec. 1992.
6. Zie: P. Gonzalez, "Computerization project for the Archivo General de Indias", in: P. Doorn et al. (red.), *Data, Computers and the Past* (Cahier VGI 5), p. 52-67. Brochure "Columbus per Computer - Archivo General de Indias: het archief van de toekomst" van het Amsterdams Historisch Museum (no. 28), ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling
7. F. Marcos-Marin, ADMYTE: Archivo Digital de Manuscritos y Textos EspaNoles. A CD-ROM library of Medieval Spanish manuscripts and early printed editions. Paper gepresenteerd op de ALLC-ACH Conferentie, Oxford, 6-9 april 1992 (p. 16-18 van abstracts-bundel).
8. "Archieven en imaging: van permanent verval naar eeuwige jeugd", Archief en fotodienst Gemeente Utrecht en Wang (geen jaartal).
9. Henk Donker en Walfried Commandeur hebben dit project uitgevoerd als stage-opdracht in het kader van de postacademische Informatieverwerking" aan de Rijksuniversiteit Leiden. Deze multimedia applicatie (kosten ca. fl. 75,-, omvang ca. 30 Mb) is te bestellen bij het NHDA.

Begrenzing van het geheugen

Peter Horsman

Peter Horsman is hoofd van de afdeling Informatievoorziening van de Centrale Directie van de Rijksarchiefdienst. De spreker is specialist bij de toepassing van informatietechnologie in archieven en als zodanig betrokken bij het project Machineleesbare Gegevensbestanden.

1. Thema

De invloed van de informatietechnologie op het bewaren van informatie.

Het bewaren (overbruggen van tijd) van informatie is niet alleen een probleem voor archieven en andere documentaire instellingen. Elke organisatie, privé persoon, heeft behoefte aan hergebruik van informatie. Veel moderne organisaties onderkennen tegenwoordig een speciale bedrijfsfunctie Informatiemanagement, een functie die veel meer omvat dan documentatie, of post-

en archiefzaken. Het gaat daarbij om het beheer van de gegevens die voor de organisatie essentieel zijn. Informatie is voor tal van bedrijven een onderkende produktiefactor geworden. Voor overheidsorganen is informatie zelfs het produkt. Het beheer daarvan is dan ook van levensbelang: voor besturing van de organisatie, voor het afleggen van verantwoording, als geheugen. Welke factoren zijn van invloed op het beheer van informatie?

2. Factoren

In de eerste plaats zijn er maatschappelijke eisen aan het 'geheugen' van overheid en bedrijfsleven. De politiek wil geïnformeerd worden over bijvoorbeeld de economie, maar ook over het doen het laten van de overheid.

Voor de eigen bedrijfsvoering heeft elke organisatie informatie nodig. Om beslissingen te nemen over de te varen koers. Informatie over de omgeving (afnemers, leveranciers, concurrenten, maatschappij), maar ook informatie over de gang van zaken binnen de organisatie. De belastingen vragen informatie over inkomen, winst, of verlies, over het vermogen klanten enz.

De eisen die de organisatie stelt, zijn uiteraard afhankelijk van de bedrijfsdoelstellingen. De informatie wordt gebruikt voor besturing, interne controle, maar ook voor het produceren van nieuwe informatie. Zo zal b.v. een reisbureau, dat een speciale reis samenstelt, informatie opnieuw willen gebruiken. Nog veel sterker geldt dat voor de gegevens die onderzoeksinstituten verwerven.

Kennis die in een bepaald project of bij een speciale activiteit wordt opgedaan is te kostbaar voor eenmalig gebruik. Dit besef leidt tot de ontwikkeling van expert systemen. Denkt u ook maar aan gegevens die bij restauratie worden gecreeerd, over gebruikte materialen, toegepaste methoden, technieken, bereikte resultaten. Terugvindbaar opgeslagen, is dergelijke informatie in hoge mate kostenbesparend of kwaliteitverhogend bij een volgende, vergelijkbare situatie.

Een factor die van belang is voor de resultaten van de informatievoorziening is de gebruikte methode van informatie management. Ik zal niet in detail ingaan op de vele mogelijkheden, maar me beperken tot het aanstippen van twee aandachtsgebieden: organisatie en 'archivering'.

Het informatiebeheer kan volledig gecentraliseerd zijn. De overheid placht zo te werken: centrale secretarieën beheerden de dossiers van de hele organisatie. Dit model blijkt althans in een grote organisatie niet meer te

werken. Dus is nu decentralisatie het parool. De informatie blijft zo dicht mogelijk bij de plaats van creatie. Deze tendens wordt versterkt door de informatietechnologie; ik kom daar zo dadelijk op terug.

De archivering -laat ik dit enigszins apocriefe woord maar gebruiken- behelst niet alleen de opslag, maar vooral ook de ordening en documentatie van de informatie. Hoe vind je in de papierberg dat stuk terug wat je op een bepaald moment nodig hebt; of in een digitaal archief: hoe haal je de gewenste informatie uit de computer.

Een cruciale succesvoorwaarde daarbij is eigenlijk organisatorisch: de management. De beste methode en de beste techniek schieten tekort als de organisatie geen belang hecht aan haar geheugen. Gezien het onderwerp ga ik niet nader op deze aspecten in, hoe belangwekkend ook, maar beperk me verder tot de technologische zaken.

3. Technologie

Er is uiteraard een verband tussen gegevensrepresentatie, de wijze waarop de informatie gecodeerd is, de gebruikte signalen en de drager waarop die signalen zijn vastgelegd. Denk aan bijvoorbeeld gesproken woord: geluid (= representatie) laat zich niet vastleggen op papier. De drager is secundair, maar een voorwaarde voor de overbrugging van tijd (en afstand). Ook het menselijk geheugen is op te vatten als een drager, en zeker niet altijd even betrouwbaar!

In elke methode van informatieoverdracht zit ruis. De signalen, de codes, die bij het vastleggen (representatie) worden gebruikt, zullen nooit precies kunnen uitdrukken wat bedoeld wordt. Nog sterker doet zich dat voor bij de interpretatie. De ontvanger van de informatie moet opnieuw een 'vertaling' maken. En omdat hij/zij dat altijd vanuit een bepaalde kennis situatie doet, interpreteert hij het op een individuele wijze. Dit semantische aspect - opnieuw zeer interessant- laat ik verder buiten beschouwing. Ik beperk me verder tot de drager, omdat vooral deze het object van conservering zijn.

4. Traditionele methoden

Wat we nu in archieven aantreffen zijn vooral geschreven tekst, getekende afbeeldingen, foto's e.d. vastgelegd op papier en vergelijkbare dragers (perkament). Vanuit het gezichtspunt van informatiebeheer onderkennen we de volgende problemen:

Voor langdurige bewaring moeten eisen gesteld worden aan gebouw (klimaat, lucht, licht), verpakking en gebruik. En niet te vergeten de kwaliteit van de drager zelf. Kortom de oorzaak van het bestaan van het CNC. Er zijn ook andere problemen, die u misschien minder interesseren, maar die ik toch wil

noemen. Toegankelijkheid, de fysie samenhang tussen verschillende bestanden.

Er zijn ook grote voordelen aan de traditionele dragers verbonden. Ze zijn vrijwel altijd direct interpreteerbaar. Er is geen computer, recorder, leesapparaat en programmatuur nodig om de informatie te kunnen lezen.

5. Toekomstige situatie

In de informatievoorziening binnen organisaties en tussen organisaties onderling zijn zich grote veranderingen aan het voltrekken. We leven in een informatiemaatschappij wordt gezegd. De hoeveelheid informatie die verwerkt wordt is explosief toegenomen en daardoor vrijwel onbeheersbaar geworden. Beheer, selectie en toegankelijkheid stellen het informatiemanagement voor grote problemen.

De organisatie zelf eist niet alleen een goede toegankelijkheid van de informatie, maar ook snelheid. Tal van beslissingen staan niet toe dat er uren of dagen gewacht kan worden op de noodzakelijke informatie. Denkt u maar eens aan systemen voor mistsignalering! Op dit soort problemen zoekt de informatietechnologie een antwoord. Helaas wordt daarbij meer gekeken naar korte termijnproblemen: de snelle beschikbaarheid van actuele informatie, dan naar de lange termijn: het historisch geheugen.

Welke technologische veranderingen zijn er zoal te onderscheiden? Ik beperk me nu sterk tot de drager en de methode van vastlegging. Er zijn natuurlijk veel meer factoren van belang, zoals organisatorische aanpassingen, privacy, kennisverspreiding, uitschakeling van menselijke tussenkomst, sociale aspecten, telewerken, enz.

De gegevensrepresentatie wordt afhankelijk van machines, analoog en digitaal: machineleesbaar. Informatie die voorheen niet of moeilijk vastgelegd kon worden, wordt nu in onderlinge samenhang in systemen opgeslagen, zoals beeld, spraak, tekst/data. Het formele informatie-volume, de totale hoeveelheid vastgelegde of vast te leggen informatie ten opzichte van de informele informatie neemt daardoor sterk toe. Voorbeelden daarvan zijn gemeenteraadsverslagen, of v
sen.

Het meest in het oog springen de veranderingen van de soorten informatie-dragers. Het papier is weliswaar nog steeds het belangrijkste medium, maar nieuwe vormen dienen zich aan, al gaan de wijzigingen niet zo snel als een aantal jaren geleden was voorspeld. Het paperless office van de vroege jaren '80 heeft plaats gemaakt voor het minder ambitieuze less paper office. Nieuwe dragers zijn afhankelijk van de machine die ze beschrijft en/of leest; meestal is dat een computer (maar het kan ook een microfilmreader of een CD-speler zijn). We onderscheiden magnetische dragers: tape, diskette, enz., en optische dragers, zoals beeldplaat en CD-ROM.

Belangwekkender dan de vooral technologische veranderingen in gegevensrepresentatie en drager, zijn de mogelijkheden die de informatietechnologie

biedt bij de integratie van verschillende vormen van representatie: beeld, geluid, tekst. Wat voorheen door de aard van de informatie en de benodigde drager strikt gescheiden bleef, kan tegenwoordig volledig geïntegreerd worden tot EEn 'document'. Informatietechnologen hanteren voor dergelijke documenten de term compund document.

De toepassing van nieuwe informatietechnologieën, waarvan ik hiervoor enkele aspecten schetste, leidt tot nieuwe methoden van informatieverwerking, zoals:

- Electronic mail;
- Teleconferencing;
- gebruik van databanken.

6. Consequenties

Wat zijn de gevolgen voor ons, als we het hebben over het bewaren van machineleesbare documenten?. Het is van belang vast te stellen dat het bij conservering niet alleen om de drager, maar vooral om behoud van de informatie gaat. De drager kan goed zijn en de informatie toch verdwenen. De problemen die zich voordoen of zich voor kunnen doen bij het bewaren op langere termijn, kunnen gerangschikt worden naar verschillende gezichtspunten:

- fysiek;
- leesbaarheid (tekens, syntaxis);
- verstaanbaarheid (semantiek);
- samenhang, interpretatie (pragmatiek).

Fysiek gaat het om de houdbaarheid van de dragers. Welke specifieke eisen stelt het behoud van magnetische dragers, zoals tapes en disks? Welke optische dragers, zoals de beeldplaat?. Welke maatregelen voor periodiek onderhoud moeten getroffen worden? Welke apparatuur is noodzakelijk? Wat zijn personele consequenties?

Bij de leesbaarheid gaat het gedeeltelijk om dezelfde soort vragen. Moet de oorspronkelijk apparatuur en programmatuur in stand worden gehouden, of moeten de bestanden regelmatig geconverteerd worden naar een formaat dat door actuele apparatuur verwerkt kan worden?

Onder verstaanbaarheid/integriteit versta ik intellectuele verstaanbaarheid, de intelligibility. Kunnen we nog begrijpen wat we lezen? Welke Programmatuur is daarvoor nodig? Hoe houden we bijvoorbeeld een oude database in stand? Welke eisen moeten we stellen aan applicatieprogrammatuur? Hoe doen we dat met Multimedia, de compund documents? Hoe weten we na jaren nog wat bij elkaar hoort? Hoe houden we de integriteit van de gegevensverzameling in stand?

Met deze laatste vragen raken we de kern van de problematiek: toeganke-

lijkheid. Uiteindelijk willen we (of moeten we) de gegevensverzameling beschikbaarstellen aan onderzoekers. Naast leesbaarheid en verstaanbaarheid zijn toegankelijkheid en beschikbaarheid sleutelwoorden. Toegankelijkheid wil zeggen dat de informatie vindbaar is; dat de huidige methoden niet toereikend zullen zijn, ligt daarbij voor de hand.

Bij het beschikbaarstellen voor raadpleging spelen ook de kosten een rol. Er worden eisen aan de infrastructuur gesteld, die de huidige uitrusting van een studiezaal verre overstijgen. En wat we tenslotte, en ook dat geldt voor alle genoemde aspecten, niet over het hoofd mogen zien, is de opleiding van medewerkers die met beheer en beschikbaarstellen van de nieuwe documentverzamelingen belast zijn.

7. Conclusie

Wat kunnen we samenvattend uit het voorgaande concluderen? Dat het allemaal nogal ingewikkeld is, in de eerste plaats nodig is, in de tweede plaats. Maar vooral, dat alle technologische veranderingen die tot doel hebben de informatievoorziening in een organisatie te verbeteren, leiden tot aanzienlijke problemen bij organisaties die verantwoordelijkheid dragen voor het informatiebeheer op lange termijn. En dus: voor het (al dan niet wetenschappelijk) onderzoek. Informatietechnologen zijn meer geïnteresseerd in de snelheid en actualiteit van informatie, in korte termijnbelangen, dan in het historisch belang, het lange termijn belang.

Misschien is het wel zo, dat de besparing op de kosten van informatievoorziening door de automatisering geheel of gedeeltelijk teniet gedaan worden door de kosten die met het lange termijn beheer gemoeid zijn.

De historicus en de toegankelijkheid
van audiovisuele (met accent op film-) archieven in België
Enkele concrete ervaringen en algemene beschouwingen.

Guido Convents

Guido Convents is verbonden aan de Internationale Katholieke Organisatie voor Film en Audiovisuele Media (ocic) in Brussel. De spreker is gespecialiseerd in onderzoek naar de integratie van foto en film in de maatschappij.

1. Een nieuwe generatie vorsers en audiovisuele archieven

Een historicus die zich in België met audiovisuele mediaproducties uit het verleden inlaat, weet vaak niet waaraan hij begint. Doorgaans zal hij met een aantal problemen en ongemakkelijke situaties geconfronteerd worden. Dit terwijl in België audiovisuele media toch al een verleden van om en bij de 150 jaar hebben: net zo oud als het land en zijn (archief)instellingen zelf. Ogenschijnlijk is zulks de Belgische overheid ontgaan want deze heeft weinig of geen audiovisuele producties systematisch bewaard of hiervoor infrastructuur of een wettelijk kader gecreeerd. In de (verouderde) archiefwetten wordt over dit soort 'documenten' geen woord gerept.

Een aantal Belgische overheidsinstellingen hebben slechts bij toeval wat audiovisueel archief bewaard, en een staatsgelden geheel of gedeeltelijk gesubsidieerd. Er bestaat evenwel geen overkoepelende rijksinfrastructuur die een zicht op het bestaand nationaal audiovisueel patrimonium heeft. Zulks is niet erg bevorderlijk voor het conserveren, restaureren en consulteren ervan. De toegankelijkheid van audiovisueel archief hangt natuurlijk eveneens samen met het type van onderzoek dat een vorser wil voeren. Immers een historicus kan op honderd en EEn wijzen audiovisueel archief voor onderzoek in aanmerking nemen. Er bestaat immers een grondig verschil tussen iemand die beeldmateriaal zoekt over de wijze waarop de laatste honderd jaar Belgen via bijv. filmbeelden over Nederlanders werden geïnformeerd, of een vorser die een studie maakt over een bepaalde klassieke film, bijv. Citizen Kane van Orson Welles uit 1940.

In de meeste landen kunnen een aantal (klassieke en recente) speelfilms en documentaires in videotheken of via gespecialiseerde instellingen op de kop getikt worden. Enkele bibliotheken en culturele centra, voornamelijk in Wallonie en in Brussel (subsidies Franse gemeenschap), beschikken over een videotheek met niet alleen commerciële maar ook niet-commerciële films, documentaires en TV-opnames (bijv. bibliotheek/Videotheek in Cultureel Centrum te Namen). In Vlaanderen heeft onlangs een privé-vereniging - KFL/DOCIP- het initiatief genomen om een videoarchief op te richten waar alle in België uitgebrachte films op video op structurele wijze te archiveren en tegen een (symbolische) betaling voor onderzoekers toegankelijk te maken.

Maar niet alle bestaande (en zelfs niet deze voor historici interessante) filmbeelden worden op de markt gebracht. Zoals bij traditionele bronnenuitgaven van documenten, weerspiegelen deze publicaties slechts een minimaal deel van het bestaande archiefpatrimonium. Miljoenen filmopnamen zullen waarschijnlijk nooit in hun geheel of zelfs maar gedeeltelijk via een commercieel of niet-commercieel circuit te bekijken dat de commerciële levensduur van bijvoorbeeld een video bijzonder kort is. Voor diegenen die met vrij toegankelijk beeldmateriaal willen werken, is deze tekst niet bestemd.

Deze tekst richt zich wel tot die vorsers die beeld en geluid als een niet weg te denken bron voor historisch inzicht van de 20ste eeuw beschouwen. Een eeuw waarin de audiovisuele media alomtegenwoordig zijn en voor het begrijpen van deze tijd ongetwijfeld van (groot?) belang zijn. Deze bron is evenwel voor systematisch fundamenteel wetenschappelijk historisch onderzoek in België niet erg toegankelijk. En de huidige archiefbestanden, op enkele uitzonderingen na, zijn hiervoor nauwelijks berekend! Een probleem dat zich ongetwijfeld in de loop van de volgende jaren nog scherper zal stellen indien de overheid geen bepaalde beleids- en financiële verantwoordelijkheden neemt.

De vraag kan wel gesteld worden of voor het Algemeen Rijksarchief dat zich in hoofdzaak toelegt op het bewaren en ontsluiten van 'papieren' archief hier geen rol is weggelegd. Deze instelling huldigt vanuit een (Belgisch) historisch/historiografisch standpunt bewarings-, selectie-, restauratie- en ontsluitingscriteria. Een dergelijke beleidspolitiek van overheidswege bestaat er voor audiovisuele media niet.

Een aantal publieke en privé instellingen huldigen een eigen bewaringspolitiek. Het Koninklijk Belgisch Filmarchief stelde tot voor kort de conservering voorop van speelfilms, die een rol in de internationale filmgeschiedenis gespeeld hebben. Er werd totaal geen rekening gehouden met het feit dat film ook een bron voor (Belgische) socio-culturele geschiedenis kan zijn. (Internationale) filmhistorici en professionelen uit de filmwereld prijzen op hun beurt en vanuit hun invalshoek het Koninklijk Belgisch Filmarchief als een paradijs. Door allerlei omstandigheden, waaronder de aanstelling van een nieuwe directeur, en onder druk van allerlei initiatieven rond filmconservering buiten het Koninklijk Belgisch F dit beleid sinds 1990 genuanceerd te worden. De (kleine) financiële speelruimte waarmee het Koninklijk Belgisch Filmarchief (circa 40 miljoen Bfr. en een tiental personeelsleden) en andere archieven te maken hebben speelt natuurlijk ook een belangrijke rol in een te voeren archiefbeleid.

2. Onwennigheid van traditionele historici

Een groot aantal traditioneel gevormde historici die beroepshalve aan Belgische universiteiten verbonden zijn, lijken het werken met geluids- en beeldmateriaal amper ernstig te nemen. Zij hechten meer waarde aan het omgaan met de 'echte officiële /papieren /perkamenten' archieven. Zo wordt nog maar vrij recentelijk, sinds eind jaren zeventig, doctoraalstudies 'over' en 'met' audiovisuele media geaccepteerd. De meeste studies 'over' audiovisuele media zijn voor een groot deel op krantenonderzoek gebaseerd. Hoewel een aantal van deze traditionele historici voor de samenstelling van TV- of radioprogramma's regelmatig worden gevraagd en een enkeling voor een dergelijk 'populair' medium werkt, is de drang beperkt om audiovisuele media als studieobject of als bron voor fundamenteel onderzoek te aanvaarden.

Kortom, een 'echte' historicus in België laat zich slechts met node in met "populaire, oppervlakkige en (technisch gecompliceerd) ongekende media", die blijkbaar nog te recentelijk van datum zijn om als onderdeel van een historisch proces in een onderzoek te worden betrokken. Bovendien worden deze media tot vrije tijd en populair vermaak gerekend. En historisch onderzoek naar deze menselijke activiteiten staat in België nog in de kinderschoenen.

Concreet betekent dit dat het historisch onderzoek rond en met film, radio en andere audio in België schoorvoetend van de grond komt. Ruw kan worden gesteld dat sinds 1977 jaarlijks minder dan 1% van de onderwerpen van doctoraalstudies naar audiovisuele media verwijzen. Het overgrote deel ervan met film als studieobject, steunen op niet-filmisch bronnenonderzoek:

kranten, overheids- en

filmtitels en genrevermelding (komisch, romantisch, politiefilm, enz.) uit kranten, zonder evenwel alle of enkele van deze films te hebben gezien, de invloed van deze films op de mentaliteit van de Belgische bevolking (1920-1940) proberen na te gaan! Slechts enkele Belgische historici maakten bij hun onderzoek gebruik van filmische bronnen. Tot nu toe werd slechts EEn doctoraat op basis van louter Belgische filmische bronnen gemaakt, namelijk door Francis Ramirez en Christian Rolot over de koloniale filmgeschiedenis in Zaire, Rwanda en Burundi. De meeste Belgische koloniale films worden goed bewaard en zijn vlot toegankelijk. Het betreft hier evenwel niet-Belgische vorsers die aan de Tunesische universiteit van Meknes verbonden zijn!

Is deze situatie enkel te wijten aan het gebrek aan aandacht voor audiovisuele media of aan de opleiding van de Belgische historici? Immers het is voornamelijk aan historici om beleidsmensen en archivariissen te overtuigen dat audiovisuele media-archieven belangrijk voor de kennis van het (Belgisch) verleden zijn. EEn van de manieren om dit te doen zou ongetwijfeld de uitbouw van wetenschappelijk onderzoek op dat vlak zijn.

3. Concrete situaties

Illustratie 1

In het tweede jaar van mijn opleiding tot licentiaat in de Geschiedenis (1976) opteerde ik voor een seminarie over de 16de/17de eeuwse Spaanse aanwezigheid in België. Mijn voorstel om deze situatie vanuit filmische hoek te bekijken werd door de verantwoordelijke professor aanvaard. Ik wilde mij voornamelijk op de visuele bronnen concentreren waarbij niet alleen de schilder- en gravuurkunst uit de periode zelf maar ook de film *La Kermesse Heroique* van Jacques Feyder onder de loupe zou worden genomen. Een film die in de dertiger jaren zowel in Vlaanderen als Nederland voor opschudding had gezorgd. Voorts wilde ik eveneens weten of er rond het te bestuderen onderwerp nog filmbeelden voor handen waren. Kortom, een onderzoek naar de beeld-

Op dat ogenblik was het Koninklijk Belgisch Filmarchief de enige plaats

in 't land waar deze filmbeelden eventueel te vinden zouden zijn. Tegen betaling en na (gecompliceerde) afspraken -want het personeel was daarvoor niet altijd beschikbaar- zou La Kermesse Heroique op een montagetafel kunnen bekeken worden! Op mijn vraag welke films het archief nog over deze periode had, heb ik nooit antwoord gekregen. Deels was dit te wijten aan het beleid van de leiding die het personeel prefereerde voor conservering dan voor onderzoek in te zetten. En deels lag dit ook aan het feit dat de werkmethode en invalshoek van een (Belgisch) historicus die geen filmhistoricus was, waarschijnlijk door dit archief niet begrepen en ernstig genomen werd. Op dat ogenblik kwamen historici er immers zelden over de vloer. Zo bleek zelfs een rudimentaire lijst van de aanwezige gearchiveerde films voor een jong vorser niet toegankelijk.

In 1976 werd van de vorser verwacht dat deze eerst een wekenlang onderzoek zou voeren in allerlei -niet erg nauwkeurige naslagwerken- om te weten welke films er over dit onderwerp gemaakt werden, een op zich aanvaardbare werkmethode. Het filmarchief zou dan aan de hand van deze lijst kijken of ze deze films in bewaring had. Doch daarbij doken tal van nieuwe problemen mee op: het grote probleem was wel dat de (Vlaams/Franse) titels in het Archief niet altijd met deze uit de diverse algemene naslagwerken overeenstemden. Bovendien waren er toen voor Europa maar bitter weinig naslagwerken van alle geproduceerde films -en dan nog te zwijgen van documentaires- voorhanden. De consultatie van een Eenvoudige inventaris (filmtitel, met korte inhoudsbeschrijving) -dat elk archief voor de hele of gedeeltelijke collectie zou moeten hebben- zou heel wat tijd hebben kunnen uitsparen.

Kortom: uit deze eerste ervaring kwam naar voren dat er op vlak van inventarisatie, de filmarchieven met specifieke problemen te kampen hebben (bijv. het probleem van de filmtitel tegenstelling tot buitenlandse filmarchieven, niet bekend welke films (ongeveer 40 a 45.000 titels) het in zijn bezit heeft. Dit houdt in dat zowel wetenschappelijk onderzoek als controle op de werking van het archief moeilijk, zo niet onmogelijk is.

Een andere kwestie was eerder van financiële aard. Beelden konden (en kunnen nog altijd) niet zo gemakkelijk (en goedkoop) geconsulteerd worden. De historische methode (bronnenonderzoek) rond een film (waarvan er meerdere versies bestaan) toepassen, bleek (en blijkt) voor een student kostelijk te kunnen uitvallen! Voorts is de aard van het materiaal (fragiel, brandbaar, een speciaal formaat, vaak enig exemplaar) niet erg (onderzoeks) gebruiksvriendelijk.

Tenslotte bleek het beleid van het Belgisch filmarchief in 1976 totaal niet gericht op het bevorderen of het coördineren van historisch onderzoek rond film en een overzicht van lopend onderzoek was zelfs niet voorhanden. Wel vertoonde het Koninklijk Belgisch Filmarchief dagelijks een aantal films uit de periode 1896-1992, vaak geprogrammeerd rond een thema, of oeuvre van een cineast. Hierbij was de archiefbeleidnorm de (internationale) filmesthetica. Het dagelijks vertonen van een aantal van dergelijke films was in de jaren vijftig en zestig revolutionair voor een filmarchief.

Gelukkig gebeurt dit vandaag de dag nog steeds en elke avond worden er vijf films geprogrammeerd (waarvan er twee uit de periode 1896-1930). Op dit ogenblik is de gevoeligheid om het archief voor Belgische vorsers En het publiek nog toegankelijker te maken wel heel wat groter.

Illustratie 2

Voor mijn doctoraalscriptie (1976-1978) onderzocht ik de invloed van film op de samenleving. Dit deed ik aan de hand van de wijze waarop een middelgrote Belgische stad, namelijk Leuven (40.000 inwoners) met de bewegende beelden geconfronteerd werd: een socio-culturele studie waarbij enkel naar de traditionele bronnen voor de historici gegrepen werd. De belangrijkste bron bleken wel het kranten zijn. Natuurlijk wilde ik eveneens de films zien die in de stad werden vertoond en gedraaid. Hier was het probleem niet alleen het ontbreken van een inventaris in het Koninklijk Belgisch Filmarchief (maar ook in Franse of Nederlandse filmarchieven!), de prijs van de consultatie van filmbeelden, maar ook de onwetendheid van de wijze waarop met deze films op adequate wijze zou worden kunnen omgegaan indien ik ze zou hebben kunnen consulteren. Een dergelijke methodiek kwam en komt nog altijd aan de Belgische faculteiten geschiedenis aan bod.

Illustratie 3

In 1980-1981 werkte ik voor de BRT-TV aan de uitzendingen over de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Mijn verantwoordelijkheid in het project beperkte zich tot het schrijven van de basisteksten voor de programma's zoals de verplichte tewerkstelling, de Waffen SS, de Fabriekswacht en de politiek na september 1944. Voor deze televisieprogramma's werden niet alleen op 'geschreven' bronnen, maar op getuigenissen van overlevenden en op het audiovisuele beroep gedaan. Op basis van de geschreven teksten zochten medewerkers beeldmateriaal. Met andere woorden, de tekst van de historicus werd met beelden en geluid geïllustreerd. De audio-visuele begeleiding bestond uit hedendaags (interviews, de verteller in beeld, locaties, situatieschetsen, enz.) en historisch (actualiteitsjournaals, documentaires, amateurfilm, radioreportages, persfoto's, amateur film en foto, documenten, enz.) beeldmateriaal. Dit betekende dat voor deze televisieprogramma's de historicus door een technische ploeg geholpen werd. Het betrof hier twee documentalisten voor het historisch beeldmateriaal: Een voor foto's en een ander voor films. Daarnaast was er nog een cameraploeg met regisseur voor de hedendaagse opnamen beschikbaar en een speciale elektronische montagestudio. In deze TV-programma's primeerde de tekst op het beeld, hetgeen door TV-professionelen als statisch en te didactisch -de oude school- werd afgedaan. Hieraan werd zeker voor het verwerven en verwerken van de 'beelden' overschreed probleemloos de tientallen miljoenen Bfr.

Illustratie 4

In 1983 bestudeerde ik in de wijze waarop koloniale met film omgegaan waren

(1896-1918). Via de traditionele geschreven bronnen kon ik een inzicht krijgen in wat en waarop er in die periode in Zwart Afrika gefilmd (en gefotografeerd) werd. Hieruit bleek dat bijvoorbeeld een aantal Belgen om diverse redenen in de Belgische kolonie gefilmd hadden. Deze studie verscheen in 1986. En bijna onmiddellijk kwam de vraag van voornamelijk Afrikaanse historici en cineasten: Waar kunnen we deze films vinden en zijn deze toegankelijk?

Een UNESCO- functionaris vertelde me zelfs dat een goed overzicht van wat er in Europa en zeker in België aan film over Afrika bewaard werd, de impuls kon zijn tot de uitbouw van een aantal Afrikaanse filmarchieven met historisch materiaal, zodat Afrikanen via deze beelden hun kijk op het verleden zouden kunnen geven. Dit leidde tot de samenstelling van de inventaris met meer dan 2000 bewaarde filmtitels. Door de uitzonderlijke hulpvaardigheid en bereidwilligheid van een aantal archivariissen konden bijna 90% van deze films gevisionneerd worden!

Toch was deze informatie niet zo eenvoudig te vergaren. Een instelling als het Koninklijk Belgisch Filmarchief beloofde wel informatie maar verstrekke er nooit: personeelsgebrek en een onvolledige inventaris! De instelling vroeg mij weer een lijst van alle filmtitels zodat het personeel deze in het archief eventueel zou kunnen opzoeken. Doch het nadeel was wel dat op deze wijze onbekend filmmateriaal nooit zou kunnen worden teruggevonden!

4. Algemeen besluit

De toegankelijkheid van audiovisuele media in België wordt aanzienlijk belemmerd omdat er nog niet geweten is:

wat er door wie, waar, wanneer en waarom werd geproduceerd en werd vertoond;

wat er waar, door wie, waarom bewaard werd;

wie wat, waar en

vrijhouden.

Indien deze inventarisatie wordt doorgevoerd dan kan er infrastructureel worden ingegrepen: noodzakelijk voor degelijk historisch onderzoek. Overigens deze doelstelling geldt niet alleen voor België maar voor heel wat andere Europese landen. Met een tweetal bemerkingen/stellingen en een (haalbare) suggestie wil ik dit algemeen besluit beëindigen:

De kostprijs die de consultatie en verwerking van audio-visuele media met zich meebrengt zal enkel nog aan kapitaalkrachtige historici (of dezen verbonden aan een audiovisuele archief of een 'rijke' instelling) de mogelijkheid tot historisch onderzoek van deze historische bron geven. Of anders gezegd, een audiovisueel archief dat niet alleen haar collectie bewaart en

restaureert maar ook voor regelmatig en systematisch niet-commercieel onderzoek openstelt zal over een (veel) groter budget moeten beschikken dan dat nu het geval is.

Historici die zich op audio-visueel onderzoek toeleggen kunnen dit slechts als een bijkomende, extra bron, aanzien. De basis blijft nog altijd een grondige studie en kennis van de niet audio-visuele archivalia (privaat-en publiekrechtelijk archief, uitgegeven bronnen, pers en publicaties, studies en mondelinge getuigenissen, mondelinge overleveringen). Een opvatting die lijnrecht staat tegenover hen die het beeld of het geluid 'an sich' bestuderen en er historische inzichten mee willen opbouwen.

Suggestie

Er bestaat in elk land een wettelijk depot voor boeken, waarbij een aantal exemplaren van een publicatie die in een land worden uitgebracht moeten worden gedeponereerd. In België is een dergelijke wet pas sinds 1965 in voege, doch net als in Nederland is er geen wettelijk depot voor audiovisuele uitgaven. Waarschijnlijk omdat de kostprijs van een te deponeren filmkopie erg hoog ligt. Dit zou nu wel kunnen door de filmbeelden op video of laserdisc over te brengen. Hetzelfde (en goedkoper) geldt zeker voor muziekcassettes, C

hulp zijn om over een systematische verzameld audiovisueel archiefmateriaal te beschikken. Dat het wettelijk deponeren van film bijvoorbeeld wel mogelijk is dat bewijst de Canadese wetgeving. Hier werd er een budget vrijgemaakt om van alle Canadese producties een kopie aan het nationaal filmarchief te bezorgen.

5. Enkele opmerkingen voor historici die met film willen werken

Het feit dat buiten België meer en meer historici (maar ook de vraag van commerciële firma's en televisies) bij filmarchieven aankloppen betekent dat sinds een aantal jaar systematisch nagegaan wordt wat er aan filmbeelden geproduceerd werd en wat ervan nog in de diverse nationale filmarchieven bewaard wordt. Het Nederlands filmarchief heeft bijvoorbeeld films uit en over België in bewaring. Zelfs in Japanse filmcollecties zitten films die in België in 1914 werden vertoond. Degelijke inventarissen en internationaal gecoördineerde restauratieprojecten zijn voor de toegankelijkheid van al dit verspreid archiefmateriaal cruciaal. De Internationale Federatie van Film Archieven (FIAF) heeft op dit vlak al heel wat verwezenlijkt.

In 1992 werd een door de EEG gefinancierd project LUMIERE opgestart. Het wil voornamelijk de Europese filmproductie inventariseren. Het LUMIERE project wordt door Geoffrey Nowell-Smith, een Brits expert in filmografie, gecoördineerd. Onder de deelnemers aan LUMIERE bevinden zich het Belgisch en Nederlands Filmarchief. Doch wat zal er worden geïnventariseerd? Tijdens een

discussie te Pordenone in oktober 1992 wilden een aantal grote filmarchieven enkel de speelfilmproductie inventariseren. Dit terwijl in België de documentaire een veel grotere betekenis heeft. Voorts worden actualiteitsbeelden, amateurfilms en televisiebeelden -ook op 35 mm- waarschijnlijk niet in aanmerking genomen.

De toegankelijkheid van filmmateriaal wordt meer en meer bevorderd door de grotere interesse van de mediawereld zelf. Deze creëren unieke den voor (creatieve) historici. In de toekomst zal dit waarschijnlijk nog toenemen. Op internationaal vlak kan de Belgische historicus zonder meer aan zijn trekken komen, waarbij zijn participatie en kennis erg gewaardeerd wordt.

Sinds een twintigtal jaar vinden in Europa jaarlijks een groot aantal evenementen plaats waarbij historisch beeldmateriaal een grotere rol speelt. De meeste internationale filmfestivals hebben tegenwoordig een sectie waarin speelfilms en/of documentaires uit het verleden worden samengebracht. Een unieke gelegenheid om op korte tijd en voor weinig geld een thema (bijv. de koude oorlog - Filmfestival te Berlijn 1991/Filmfestival te Amiens 1990 of een oeuvre van een cineast te ontdekken, en dit aan de hand van materiaal dat vaak in officiële en niet-officiële verzamelingen op de vijf continenten verspreid ligt. Zulks kan gaan over Britse arbeidersfilms of over actualiteitsfilms over de Spaanse burgeroorlog (Internationaal Filmfestival te Troia - Portugal 1992).

Voorts bestaan er zelfs filmfestivals waar historici een aantal niet meer in roulatie zijnde, of nooit vertoonde speelfilms, actualiteitsbeelden en documentaires samenbrengen om deze gedurende een week (seminarie) in aanwezigheid van een geïnteresseerd publiek te bekijken, te bespreken en te bestuderen. Het 'Institut Jean Vigo' uit Perpignan (Frankrijk) is wel pionier op dit vlak. Het instituut dat uit een aantal historici bestaat organiseert jaarlijks een festival (Confrontation) en een colloquium. Het tijdschrift *Les Cahiers de la Cinéma* (Perpignan) publiceert in regel de neerslag van deze 'festivals-seminaries'.

Daarnaast zijn er een aantal filmfestivals die enkel documentaires vertonen waarin dikwijls een groot aantal produkties louter en alleen gebaseerd zijn op historisch filmmateriaal (bijvoorbeeld het Internationaal Documentair Filmfestival Amsterdam en het Filmfestival Nyon - Zwitserland).

Met de toename van de vertoningsmogelijk televisie, video en laserdisc producenten, videotheken enz.) zijn er een aantal verkooppunten ontstaan waar ook niet actuele produkties worden verhandeld (bijvoorbeeld MIFA te Amiens en MIPCOM te Cannes).

6. Belgische audiovisuele archieven: een selectie

Benevens de hieronder gegeven selectie bestaan er nog tal van plaatsen waar audiovisueel archief te consulteren valt. Een aantal instellingen zoals

stadsarchieven (bijvoorbeeld te Brussel, Antwerpen en Leuven) of musea (Musea voor Oude en Moderne Kunst, enz.) beschikken over een klein audiovisueel archief (voornamelijk foto's). Daarnaast zijn er specifieke diensten zoals Monumenten en Landschappen, het St-Lucasarchief, Universiteitsarchieven, krantenarchieven, en het persagentschap Belga. Voorts beschikken sommige ondernemingen over interessant audiovisueel archief: van bouwondernemingen tot film en audioproducenten en -distributeurs.

De bijzondere waarde voor historisch onderzoek van amateur (familie)films wordt meer en meer door historici aanvaard. Het systematisch archiveren ervan is nog steeds onbestaand. Toch zijn enkele collecties verzameld via BRT-TV (wetenschappelijke dienst), RTB-TV (programma INEDITS TV - Charle-roi), Verenigingen voor Amateurscineasten, Vriendenverenigingen (bijvoorbeeld oud-kolonialen), enz. AUDIOVISUELE ARCHIEVEN

BELGISCHE RADIO EN TELEVISIE- NEDERLANDSTALIG (BRT-N)
(Overheidsinstelling)
August Reyerslaan 52
1040 Brussel

Deze instelling bezit een grote verzameling audiovisueel archief. Het betreft hier voornamelijk eigen radio en televisieproducties. Door het specifieke beleid van het verwerven van filmbeelden uit het verleden, beschikt de BRT over een interessant filmarchief waarbij non-fictie de hoofdbrok uitmaakt. Aan een gedetailleerde inventarisatie wordt sinds midden jaren 80 gewerkt. Consultatie mogelijk.

RADIO TELEVISION BELGE (RTB)
Filmotheque
August Reyerslaan 52
1040 Brussel

De instelling beschikt over een grote collectie van eigen visueel materiaal.

KONINKLIJK BELGISCH FILMARCHIEF -INTERNATIONALE COLLECTIE-
Paleis voor Schone Kunsten
Ravenstein
1000 Brussel

Filmarchief werd in 1938 opgericht. Bevat een van de grootste collecties films (meer dan 40.000 speelfilmtitels) ter wereld. Internationaal vermaard. Tot 1990 werd de conservatie en verzamelpolitiek door internationale speelfilmhistorische criteria bepaald. Aan Belgische speelfilms, documentaires en amateurfilms werd er weinig of geen aandacht besteed. Het door de overheid verstrekte budget is in vergelijking met buitenlandse soortgelijke instellingen belachelijk laag: om en bij de 40 miljoen Bfr.!

**KONINKLIJK MUSEUM
VOOR MIDDEN AFRIKA**

Steenweg op Leuven, 13
1980 Tervuren

Het Museum werd in 1897 opgericht. Het bezit een enorme collectie audiovisueel archief (muziekopnamen, duizenden foto's, honderden films). Van de films bestaat er een rudimentaire catalogoog. Van de andere audiovisuele documenten is een groot deel geïnventariseerd.

**MINISTERIE VOOR
BUITENLANDSE ZAKEN**

(Filmdienst)

Quatre Brasstraat 2
1000 Brussel

Ten behoeve van culturele acties in het buitenland heeft de filmdienst een aantal films in voorraad. Deze publiceerde eveneens een uitvoerig driedelig repertorium over Belgische film.

MUSEE DE LA VIE WALONNE

Cours des mineurs
4000 Luik

Opgericht in 1912, heeft dit museum eveneens audiovisueel materiaal over voornamelijk Waalse folklore: foto's, muziek en filmopnamen.

**PROVINCIAAL MUSEUM VOOR
FOTOGRAFIE**

Waalse kaai 47
2000 Antwerpen

Opgericht rond 1968, beschikt dit museum over een grote collectie foto's en enkele (amateur)films. Bevat een geïnventariseerde collectie van 5000 foto's over Belgisch Congo. Een internationaal vermaarde instelling.

FILMDIENST BELGISCH LEGER

Palmierstraat 80
1050 Brussel

Opgericht in 1917 beschikt deze filmdienst over heel wat historisch audiovisueel materiaal (eigen en privéfilms 35mm/16mm/8mm, geluids- en magnetische beeldopnamen). Geïnventariseerd en cons

KONINKLIJK LEGERMUSEUM

Jubelpark 3
1040 Brussel

Het museum beschikt over een grote fotocollectie (1853-1992): meer dan 100.000 foto's.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

ALBERTINA
Prentenkabinet
Kunstberg
1000 Brussel

De Koninklijke Bibliotheek beschikt over de grootste collectie gravures en prentbriefkaarten (meer dan 100.000) van het land. Genventariseerd.

KATHOLIEK DOCUMENTATIECENTRUM (KADOC)

Vlamingenstraat 39,
3000 Leuven

Dit centrum werd in 1977 opgericht en verzamelt voor vanuit wetenschappelijk oogpunt alles wat met de Kerk in Vlaanderen verband houdt. Het beschikt over EEn van de modernste audiovisuele archieven van het land: bidprentjes, geluidsopnames, films, foto's, vaandels, enz. Inventarisatie gedeeltelijk voltooid. De rijke verzameling filmbeelden hebben zowel betrekking op katholieke verenigingen als op de verre buitenlandse missiegebieden.

ARCHIEF EN MUSEUM VAN DE SOCIALISTISCHE ARBEIDERSBEWEGING (AMSAB)

De Vooruit
Sint Pietersnieuwstraat
9000 Gent

Het archief werd eind 70tiger jaren opgericht en bevat een uitgebreid audiovisueel archief (foto's, film, geluidsopnamen, enz.) en is gedeeltelijk geïnventariseerd.

VLAAMS FILMUSEUM

(opgericht eind jaren '80)
Boekhandelstraat
3000 Leuven

Opgericht eind jaren '80 bevat dit archief/museum een collectie Vlaamse speelfilms en documentaires, en een verzameling amateurfilms over Leuven.

BELGAVOX

Verrewinkelstraat 93,
1180 Brussel

Na de Tweede Wereldoorlog maakte de cineast Georges Fannoy de Belgische filmactualiteiten voor het Franse Eclair- Journaal. In 1950 richtte hij de firma Belgavox op voor de produktie van een Belgisch filmjournaal. Hij produceerde opnamen in België en Belgisch Congo en wisselde deze uit met buitenlandse journaals (Visnews, Eclair-Journaal, Gaumont-journal, Paramount News, PathE Journal enz.). Dit privé archief bevat beelden vanaf 1898.

Consultatie en aankoop is mogelijk tegen betaling. NOTEN

1. P.SMITH (edit). *The Historian and Film*. Cambridge, 1976
ans and movies: the State of the Art, pp. 357-352; in *Journal of Contemporary History*. Vol 18 Number 3. London, (July) 1983. R.C.ALLEN, D.GOMMERY. *Film History. Theory and practice*. New York, 1985. R.A.ROSENSTONE, "History in Images/History in Words: Reflections on the Possibility of Really Putting History onto film", pp. 1173-1185; in *The American Historical Review*. Washington, (December) 1988. D.HERLIHY, "Am I a camera? Other Reflections on Film and History", pp. 1186-1192; "in *The American Historical Review*. Washington, (December) 1988. H.WHITE, "Historiography and Historiophoty", pp. 1183-1199; in *The American Historical Review*. Washington, (December) 1988. J.E.O'CONNOR, "History in Images/Images in History: Reflections on the Importance of Film and Television Study for an Understanding of the Past", pp. 1200-1209; in *The American Historical Review*. Washington, (December) 1988. M.LAGNY. *De l'Histoire du cinEma. MEthode historique et histoire du cinEma*. Paris, 1992. Zie ook gespecialiseerde tijdschriften als *Historical Journal of Film, Radio and Television* (an interdisciplinary journal concerned with the evidence produced by the mass media for historians and social scientists, and with the impact of mass communications on the political and social history of the twentieth century). *Official Journal of the International Association for Audio-Visual Media in Historical Research and Education (IAMHIST)*, Houston - sinds 1980-.
2. Het Koninklijk Belgisch Filmarchief stelt zelf ook een honderdtal klassiekers voor niet-commerciele doeleinden op 16 mm ter beschikking. Voorts brengen een aantal verenigingen voor niet-commerciele vertoningen (culturele verenigingen en ministerie voor onderwijs) 35mm recente successen op 16 mm op de markt. De EEG heeft zelfs een speciaal programma nl. EVE (Espace VidEo EuropEen) om een belangrijk deel van het Europees filmpatrimonium Dit in het kader van de 100ste verjaardag van de film. Sinds kort bestaan er ook speciale firma's die niet- klassiekers en moeilijke films op video uitbrengen, zoals de Amerikaanse Milestone FILM & VIDEO (275 West 96th Street, Suite 28C. NY 10025 USA), het British Film Institut,enz.

3. DOCIP/KFL. Haachtsesteenweg 35, 1030 Brussel tel. 02/2170096. Verantwoordelijke: Ronnie Pede. Cfr. tijdschrift Film en Televisie-Video, Januari 1993.
 4. In verband met televisie en radiouitzendingen en het belang van de archivering ervan, zie o.a. E.J. DICK, "An Archival Acquisition Strategy for the Broadcast Records of the Canadian Broadcasting Corporation", pp. 253-268; in Historical Journal of Film, Radio and Television, Vol 11, Nr. 3. Oxford, 1991.
 5. P.GEENS. Het Koninklijk Belgisch Filmarchief. Leuven, 1980. Cfr. Roman Polanski in De Morgen, 20 april 1988.
- X. Wat heb je aan een verzameling die je niet kan raadplegen? Lof en kritiek bij halve eeuw Filmarchief; in Het Volk. Gent, 23 september 1988. W.R. Filmarchief, hoeder van nationale collectie. Kwaliteit niet hEt criterium, p.20; in Het Volk/DNG. Gent, 1 september 1992.
6. In de meeste handboeken/gidsen voor historici wordt er geen of een zeer minieme aandacht aan informatie over audiovisueel materiaal besteed. Een mooi voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld P. VANDEN EECK-HOUT, E.WITTE. Bronnen voor de geschiedenis van de Hedendaagse Belgische Samenleving. Antwerpen/Amsterdam, 1986.
 7. Jaarlijks worden deze lijsten van doctoraalstudies gepubliceerd in het Mededelingenblad van de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis. (Seminarie voor Nieuwste Geschiedenis, Blandijnberg 2, 9000 Gent). In 1992 werd ook L.VAN MOLLE. Overzicht van het lopend onderzoek over de ni gepubliceerd (te bestellen bij E.VAN HAUTE , Vakgroep Nieuwste Geschiedenis, Blandijnberg 2, 9000 Gent).
 8. J.VAN EMPTEN. Het risorgimento in de films van L.Visconti. niet gepubliceerd Doctoraal. Katholieke Universiteit Leuven, 1982. (cfr. J.VAN EMPTEN, "Film en Geschiedenis", pp.38-39; in De Andere Sinema. Antwerpen (Januari, 1985).
- De Vlaamse historicus Raoul Bauer schreef een opmerkelijk boek over de relatie film en geschiedenis aan de hand van de films van de Italiaanse regisseur Federico Fellini: R.BAUER. Kleio tot leven gebracht. Levende geschiedenis in de films van Federico Fellini. Wetteren, 1978.
9. F.RAMIREZ, C.ROLOT. Histoire du cinEma colonial au Zaire, au Rwanda et au Burundi. Tervuren, 1985).
 10. Via het LUMIERE programma van de EEG werd in oktober 1992 een project opgestart om een Europese filmografie samen te stellen. Via voornamelijk de filmarchieven in de diverse Europese landen wordt een inventaris van alle nationale produkties (fictie en non-fictie) opgemaakt. Deze Europese filmografie zal in oktober 1995 worden gepubliceerd. Ook het Belgisch Filmarchief is in dit project ingeschakeld. (Cfr. MEDIA Lettre d'Information du programme Media nr 8 Bimestriel 10/1991. Commission des CommunautEs EuropEens. Wetstraat 200, B-1049 Brussel)

11. L.M. "La 'CinEma' a Liege pour 1995? Liege recherche une salle de projection pour accueillir la "rEGionale wallonne" de la CinEma-theque nationale", p. 9 in La Libre Belgique -Edition Liege (Gazette de Liege)-. Brussel, 3 november 1992.
In Vlaanderen zou dan in Antwerpen een filiaal van het Belgisch Film Archief worden geopend.
12. Deze doctoraalstudie werd in 1981 gepubliceerd: G. CONVENTS, "De komst en de vestiging van de kinematografie te Leuven, 1895-1918, pp. 257-422, in N.VAN ZUTPHEN en G.C
Moderne Uitvindingen in de Leuvense samenleving (Uitg. L.VAN BUYTEN). Arca Lovaniensis, Jaarboek 1979. Leuven, 1981.
G.CONVENTS, "De kinematografie in België en het plaatselijk historisch onderzoek: van reizende kinemaexploitanten tot (vaste) bioscoop", pp, 329-348; in Handelingen van het Eerste Congres van de Federatie van Nederlandstalige Verenigingen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België te Hasselt, 19-22 augustus 1982. Mechelen, 1988.
13. In Duitsland publiceerde recent de Duitse vorser Biret een lijst van meer dan 18.000 filmtitels die voor 1911 in Duitsland circuleerden: H. BIRET. Das Filmangebot in Deutschland, 1895-1911. MUnchen, 1991.
14. G.CONVENTS. PrEhistoire du cinEma en Afrique. A la Recherche des Images OubliEes. (1896-1918). Brussel, 1986.
15. Een inventaris van films (fictie, non fictie) gedraaid in en over België tijdens de jaren 1896-1918 wordt door de auteur voorbereid: om en bij de vijfhonderd titels werden al teruggevonden.
16. Enkele jaren geleden peilde Greetje Bal een doctoraal aan de Gentse Universiteit naar alle mogelijke vindplaatsen van audiovisueel materi-aal in Vlaanderen. Deze studie bleef tot op heden onuitgegeven.
17. G.CONVENTS. Un inventaire des films tournEs en Afrique Centrale et de leurs dEpots en Belgique. Premiere dEmarche. Louvain-La-Neuve, 1987 (onuitgegeven).
18. In dit verband werd op 5 mei 1990 te Brussel een symposium gehouden over filmarchieven en -musea, cfr. J. TEMMERMAN. "Het Geheugen van de Film", pp 46-47; in De Morgen. Brussel, 30 April 1990. R.A.F. "Waar-heen met geheugen van Film ? VUB-symposium wil adviezen geven aan overheid", p. 4; in De Standaard". Groot Bijgaarden, 30 april 1990.
Doch de problematiek zoals deze door Mieke Lauwers in het Nederlands Archievenblad van juni 1992 wordt aangekaart in het artikel: "Archive-ring of cultuurbe-aal op lokaal en regionaal niveau" (pp.100-108) is bij de meeste Belgische archivariissen en overheden een onbekend iets.
19. G.CONVENTS, "Een Belgisch, een Waals en een Vlaams filmarchief: Wens-droom of realiteit", pp. 15-18; in Mededelingenblad van de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis. Gent, (maart) 1988.
50 Jaar Filmarchief. Dossier in De Andere Sinema. Antwerpen, (septem-ber/Oktob) 1988.
Over de kostprijs van een degelijk (minimaal) toegankelijk nationaal

audiovisueel archief werd op 18 januari 1990 een colloquium gewijd:
J.P. DEFRANCE, "JournEe d'Etude de l'Association FranCaise des dEten-
eurs de documents audiovisuels et sonores", pp.203-204; in La Gazette
des Archives, nr.150-151, Parijs 3-4de trimester 1990.

20. Y.BELARD. L'archivage des documents audio-visuels quEbEcois. Rapport
de recherche prEparE pour l'Institut quEbEcois du cinEma. Institut
quEbEcois du cinEma, MontrEal, fEvrier 1991.
21. Kalter Krieg/Cold War/ Cholodnaja Voina. 60 Filme aus Ost und West.
Internationale Filmfestspiele Berlijn. Berlijn, 1991. G.LAPREVOTTE,
M.LUCIANI, A-M MANGIN. La Grande Menace. Le cinEma amEricain face au
maccarthysme. Festival International du Film d'Amiens. Amiens, 1990.
22. M.OMS, "A Perpignan. Deux initiatives des "Cahiers de la CinEmatheque.
Un colloque sur les annEes 20. Histoire du cinEma, problemes de so-
ciEtE", p.17; in LE MONDE. Paris, 13 januari 1981. G.CONVENTS, "VI
Colloque Cinema et Histoire/Histoire du CinEma: Biographies et Cinema,
georganiseerd door het Institut Jean Vigo van 31 oktober tot 3 novem-
ber 1985 te Perpignan" , pp. 7-8; in Mededelingenblad van de Belgische
Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis. Gent,(juni) 1986.
G.CONVENTS, "Perpignan '86: Een festival over de 'Belle Epoque'"; pp.
21-22; in De Andere Sinema. Antwerpen, (zomer) 19
23. X. Koninklijk Filmarchief. Brochure uitgebracht ter gelegenheid van
het 50-jarige bestaan van het Koninklijk Belgisch Filmarchief
1938/1988, met de steun van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en in
het raam van het Europees jaar van Film en televisie. Brussel, 1988.
24. P.MARECHAL. Inventaire des films conservEs a la section d'histoire de
la prEsence belge a l'Etranger du MusEe Royal de l'Afrique Centrale a
Tervuren. Tervuren, sd.
25. De filmdienst publiceerde ook in de reeks Teksten en Documenten
(Verzameling "Belgische Kroniek) een interessante inventaris van films
in hun bezit: X. Belgische Films. Deel I Korte films 1955-1977.
Brussel, sd. X. Belgische Films. Deel II Korte films 1978-1984.
Brussel, 1985. X. Belgische Films. Deel III Lange films 1935-1985.
Brussel, 1985.
26. G.CONVENTS, D.STEVENS. De foto-verzameling van de Belgische Koloniale
Unie/Union Coloniale Belge (BKU/UCB). Brussel, 1985.
27. L.VINTS, "Missie op het Witte doek", pp. 26-27; in Film en Televisie+
Video. Brussel, (april) 1991. Informatie over films in het KADOC. Het
KADOC publiceert vijf maal per jaar de KADOC Nieuwsbrief waarin o.m.
de nieuwe audiovisueel archiefaanwinsten worden vermeld.
28. Historicus Rik Stallaerts publiceerde in zijn boek 'Rode Glamour'
(Gent, 1989) een uitgebreide filmografie over de Belgische arbeiders-
beweging waarin niet alleen naar de eigen AMSAB maar ook naar andere
filmcollecties verwezen wordt.
29. Van Vlaamse fictiefilms bestaat er een naslagwerk: P.GEENS, Naslagwerk
over de Vlaamse film. Antwerpen, 1987. S.W., "Filmmuseum en-archief:

onderdak Vlaamse prenten", p.23 in Het Volk/DNG editie BAL, Gent 24 september 1992.

30. Aan de Vrije Universiteit te Brussel, maakte historica Olga Dekkers een doctoraalstudie over Belgavox: O.DECKERS. Belgavox en de berichtgeving over Belgisch Congo 1950-(juni) 1960 (onuitgegeven doctoraal).

Discussie

Samenvatting

In zijn korte toelichting zet Hol de bedoelingen van het CNC met dit seminar nog eens uiteen. Het ging het CNC er vooral om dat dit (eerste) seminar een brede opzet zou krijgen. De verschillende inleiders hebben zowel audiovisuele media als multi-media ten tonele gevoerd en schetsten ons uitdagingen (Doorn), belemmeringen en valkuilen (Horsman) en huidige problemen met AVM-onderzoek, in het bijzonder de film (Convents).

Voor de discussie vormen zowel de stellingen van de drie inleiders als de trefwoorden toegankelijkheid/inventarisatie, conservering, gebruikers en kostenaspecten van belang.

Stellingen bij lezing PK Doorn

1. In de komende jaren dient de nadruk bij conservering komen te liggen op conversie van archiefbestanden naar elektronische media, omdat zowel de toegankelijkheid ten behoeve van het onderzoek als het behoud van het archiefmateriaal daarmee gediend zijn.
2. In het jaar 2002 moet het totale VOC-archief via een multi-media systeem raadpleegbaar zijn.
3. Door automatisering zullen de grenzen tussen archief, bibliotheek, museum en documentatie-centrum vervagen voor wat betreft de raadpleging van de collecties. Vanuit het perspectief van de onderzoeker wordt het steeds minder van belang waar de originelen zich bevinden, wanneer digitale raadpleging (via netwerken) mogelijk is.

Stellingen bij lezing van P Horsman

1. Bij een gedigitaliseerd bestand zijn niet de dragers het object van behoud, maar uitsluitend de gegevens.
2. Voor het behoud van het toekomstige documentaire culturele erfgoed is

de automatisering een grotere bedreiging dan het fysieke verval van de dragers.

3. Uit de voorgaande stellingen blijkt, dat conservering van gedigitaliseerde bestanden ('Computerarchieven', 'machineleesbare bestanden') een volledig ander soort conservator vereist dan de huidige. Handvaardig dig. De kennis van computertechniek is daarentegen essentieel.

Stellingen bij lezing van G Convents

1. De kostprijs die de consultatie en verwerking van audio-visuele media met zich meebrengt zal enkel nog kapitaalkrachtige historici (of deze verbonden aan de audio-visuele of een 'rijke ' instelling) nog de mogelijkheid tot historisch onderzoek geven.
2. Historici die zich op audio-visueel onderzoek toeleggen kunnen dit slechts als een bijkomend, extra bron, aanzien. De basis blijft nog altijd een grondige studie en kennis van de niet audio-visuele archivalia (privaat- en publiekrechtelijk archief, uitgegeven bronnen, pers en publikaties, studies en mondelinge getuigenissen - overleveringen). Een opvatting die lijnrecht staat tegenover dezen die het beeld of het geluid ' an sich ' bestuderen.

Conversie archiefbestanden naar elektronische media en gevolgen voor de gebruikers (Stg.1 Doorn, Stg.1 Convents en kostenaspecten)

VdVoort Wat zijn de consequenties van het vastleggen van informatie op de nieuwe media-dragers? Betekent dit niet een voortdurende investering in conversie(s)? Jazeker, en deze conversies zullen steeds al om de 3 tot 5 jaar plaatsvinden door de voortdurende ontwikkeling van informatietechnologie. De technologische veroudering van apparatuur en programmatuur gaat veel sneller dan de fysieke veroudering van bijvoorbeeld papier. Automatisering is niet kostenbesparend in de onderzoekssector, maar geeft meer resultaat. Investering in automatisering in de medische en beta sectoren is al vele jaren geaccepteerd. De alfa sector bevindt zich nu in een overgangsfase en zal daarbij om reallocatie van financiële middelen moeten vechten. Ook in de sociaal wetenschappelijke sector zullen onderzoekers voor informatie moeten (leren) betalen. Dit is echter alleen goed mogelijk bij institutioneel onderzoek.

Hol vraagt zich derha archiefsector, niet in het gedrang komt. De Raad van State stelt zich op het standpunt dat het originele archiefstuk altijd kosteloos moet kunnen worden geraadpleegd. De universiteitsbibliotheken en KB vragen aan (externe)

gebruikers f 30,- per jaar. Bij audiovisueel onderzoek moeten al veel grotere bedragen worden betaald. Waar ligt de grens?

Schoonderbeek merkt op dat bij het Gemeentearchief Arnhem al veel discussie is geweest over kostendoorberekening aan bezoekers. Archieven worden gedwongen steeds intensiever na te denken over de besteding van financiële middelen. Onlangs is een archief van een politieke partij verworven, waarvan de restauratiekosten ca. f 6000,- bedragen. Bij het college van B&W moet hard gevochten worden voor deze investering.

Gnirrep is het niet eens met de stelling van Doorn dat de nadruk bij conservering moet liggen op het overzetten van archiefbestanden naar elektronische media. Hij wil ook het origineel veilig stellen. De Universiteit van Amsterdam denkt aan een 'conserveringstoelage' voor gebruikers van originelen om op deze wijze geld voor conservering te genereren. Hij vraagt zich af of het niet verstandiger is om over te zetten op microfilm in plaats van de steeds weer te converteren elektronische bestanden.

Doorn betoogt dat hij niet tegen microfilms is, doch wel tegen het alleen gebruiken van dat medium. Twee mogelijkheden naast elkaar biedt de beste oplossing, doch hij realiseert zich dat dat uit kosten oogpunt moeilijk ligt. De microfilm kan nu nog goedkoper zijn, maar hij voorziet een snelle daling van de kosten voor digitalisering. Echter, die daling zal pas plaatsvinden wanneer nu al het gebruik of de ontwikkelingen daartoe zich uitbreidt.

Andere conservator voor gedigitaliseerde bestanden (Stg.1 Horsman)

Hol gaat in op de stelling van Horsman dat conservering van elektronische media een ander soort conservator vereist dan de huidige. Dit geldt niet alleen voor elektronische media die vaak stiefmoederlijk behandeld worden bij archieven en bibliotheken. Ballestrem is het hiermee eens. Het gaat met name om het behoud van de informatie, niet om het materiaal als drager van die informatie. Schoonderbeek onderschrijft dit niet. Een conservator heeft alleen 'low-level' automatiseringskennis nodig; de echte know-how ligt bij de service/automatiseringsafdeling.

Horsman betoogt dat 'low-level' van het gezichtspunt afhangt. Het feit of je kennis inhuurt of zelf verwerft is niet belangrijk. Ook op 'low-level' niveau moeten maatregelen genomen worden om gedigitaliseerde bestanden leesbaar te houden voor 'conservatoren'. Berkvens merkt op dat conversie ten bate van toegankelijkheid en behoud van informatie tijdig moet gebeuren, omdat anders paleografen voor computers nodig zullen zijn.

Horsman zegt dat standaarden of 'de facto' standaarden belangrijk zijn bij het gedigitaliseerd opslaan van informatie. Er is in het verleden informatie verloren gegaan, omdat de computercode verdwenen is, terwijl de drager nog in orde was.

Doorn vindt dat het conserveringsaspect vaak te veel aandacht krijgt, terwijl het gaat om de toegankelijkheid van de informatie. We hebben naast

een ander soort conservator ook een datadocumentalist nodig, die er voor zorgt dat iets zodanig bewaard wordt, dat het terug te vinden is. Veel kennis daarvoor ontbreekt momenteel.

Convents ziet een vergelijk met de industrieel archeoloog. Hij is van mening dat alle oude bestanden eerst uitgeprint moeten worden, voordat aan conversie gewerkt wordt.

Kostenaspecten conservering

Hol noemt het in opdracht van WVC voor het ARA door het CL ontwikkelde bedrijfseconomische model voor conservering. Dit model is nu in concept gereed en wordt becommentarieerd.

Ballestrem oordeelt dat het genoemde model een noodzakelijke discussie over scheiding tussen toegankelijkheid en behoud duidelijk maakt. Toegankelijkheid richt zich op onderzoek en de korte termijn, terwijl behoud een zaak van lange termijn is. Dit laatste geldt echter niet voor het 19e eeuwse materiaal dat direct in gevaar is. Zij acht de markt van archieven en bibliotheken groot genoeg voor commerciële ontwikkelingen op beide gebieden: conservering in de traditionele betekenis en behoud van informatie.

In zijn slotwoord stelt Hol dat, hoewel niet alle stellingen uitgebreid aan de orde konden komen, de discussie toch een aantal belangrijke punten voor het verdere verloop voor het CNC heeft aangedragen. Daarbij zal toch vooral ook de inbreng van gebruikers, die vandaag in de minderheid zijn, bij het uitbouwen van een landelijk conserveringsbeleid verder vorm moeten krijgen. In het bijzonder aspecten als het wel of niet kunnen/moeten doorbelasten van kosten als gevolg van de toenemende digitalisering van 'het cultureel erfgoed' en de fascinerende mogelijkheden voor de toegankelijkheid van deze media, zoals de demonstratie van het NHDA met de 'Voorcompagnieën' toont, zullen daarbij een voorname rol moeten spelen.